

***Ivan Kulhánek: Klopýtání přes budoucnost.
Dějiny Evropy od Vídeňského kongresu 1815 do roku 2005.
Evropa 19. a 20. století v politických
a sociálně-ekonomických souvislostech.***

1. vydání. Praha: Academia, 2008, 362 stran, ISBN 978-80-200-1608-9 (signatura knihovny ÚMV 54 736).

Poslední dvě století dějin Evropy tvoří spleť mnoha politických, hospodářských, společenských a kulturních událostí. Podat interpretaci historických jevů a faktů v dlouhodobější časové perspektivě představuje nelehký úkol, neboť je přitom vyžadována spolehlivá orientace v řadě odborných problémů. Historik Ivan Kulhánek se této vědecké výzvy nelek a v nedávné době předložil odborné i laické veřejnosti svůj pohled na evropské dějiny od Vídeňského kongresu (1815) až do roku 2005 v knize s metaforickým názvem *Klopýtání přes budoucnost*.

Recenzovanou práci rozdělil autor na 19 kapitol. V prvních pěti kapitolách seznamuje čtenáře s obdobím 19. století. Nalezneme zde téměř kompletní výčet událostí, které tou dobou hýbaly Evropou od závěrečné fáze napoleonských válek přes revoluční rok 1848, krymskou válku, sjednocení Itálie a Německa po předvečer „Velké“ války. Kulhánek přitom nerespektuje obvyklou periodizaci „dlouhého“ 19. století (1789–1918) a „krátkého“ 20. století (od 1918), když v šesté kapitole analyzuje současně první světovou válku a konstruování versailleského mírového systému. Meziválečný vývoj tvoří jádro sedmé až deváté kapitoly, na něž navazuje výklad událostí let 1939–1945. Je nutné ocenit skutečnost, že přibližně čtvrtina monografie (dvanáctá až sedmnáctá kapitola) je věnována studené válce, tedy období, při jehož hodnocení nelze především u dříve narozených uplatnit potřebný odstup. Poslední dvě kapitoly se zaměřují na transformační proces střední a východní Evropy po rozpadu sovětského bloku, na prohlubující se evropské integrační snahy i na hledání jistot v mezinárodním řádu po rozpadu bipolární mocenské soustavy. Závěrečné části nejsou pouhým pokusem o analýzu nedávné minulosti. Představují zároveň i svědectví dobového pozorovatele pro další generace.

Ivan Kulhánek se při svém výkladu soustředil zejména na zkoumání mezinárodních souvislostí evropských dějin. Jeho kniha nabývá charakteru přehledu mezinárodních vztahů v období 1815–2005, i když se autor nevyhýbá občasným exkurzům do oblasti hospodářských a sociálních dějin. Ty ovšem považují za nedostatečné, neboť bez hlubšího zamyšlení nad řadou nepolitických faktorů minulosti si nelze o evropských dějinách 19. a 20. století udělat vícerozměrný a vyvážený obraz.

Stranou autorova zájmu nezůstal ani vliv významných osobností na historické události. V této souvislosti pak Kulhánek přináší biografické črty několika světových politiků (Otty von Bismarcka, Adolfa Hitlera, Winstona Churchilla, Josifa V. Stalina). Biografické medailony nemají charakter encyklopedického hesla, spíše je poukazováno na některé zajímavosti či méně známé skutečnosti, související s danou historickou postavou (*Kulhánek, 2008, s. 69, 186–187, 201–203 a 219–221*). Jako vítané „odlehčení“ faktograficky nabytého textu hodnotím úryvky z vybraných děl světové beletrie (Stefan Zweig, Ernest Hemingway, Alexandr Solženicyn), umožňující odlišný úhel pohledu, než jaký nabízí odborná literatura (*Kulhánek, 2008, s. 77–78, 140–141 a 224–225*). Za vítaný exkurz považuji prokládání „hutného“ výkladu dějin dílčími zajímavostmi například z pozadí diplomatických jednání. Ke cti autora slouží, že se poměrně dobře vypořádal s klasickým problémem každé rozsáhlejší práce – s drobnějšími či většími faktografickými chybami (*Kulhánek, 2008, s. 24, 54, 104, 115 a 124*).

Vzhledem ke složitosti vymezené problematiky překvapí při zevrubném pohledu na knihu její poměrně skromný rozsah (362 stran, včetně doslovu a poznámkového aparátu). S tím souvisí i největší slabina publikace – autor se často dopouští značných zjednodušení (*Kulhánek, 2008, s. 46–48, 73–74, 90, 96, 111, 115, 120, 133, 136, 145, 177, 221, 273–274 a 280*). Uvedu několik příkladů. Na straně 68 píše o Trojspolku, kdy se „*všichni tři účastníci zavázali vstoupit do války, bude-li některý z účastníků napaden dvěma nebo více státy*“ (*Kulhánek, 2008, s. 68*). Trojspolkové smlouvy poskytovaly daleko komplikovanější systém záruk, než je uvedeno v recenzované knize. V případě napadení Itálie jí měli přijít na pomoc oba zbývající členové. Pokud by došlo k francouzsko-německému konfliktu a Berlín by nebyl útočníkem, měla tuto povinnost jen Itálie. Pouze za těch okolností, že by jeden stát Trojspolku byl napaden dvěma mocnostmi, měli mu zbývající členové přijít automaticky na pomoc. Jistě není nutné čtenáře těmito podrobnostmi neúměrně zatěžovat v hlavním textu, k tomu ale slouží poznámkový aparát.

Při výkladu posledních dnů první světové války jsou vzpomenuy i představy velmocí o budoucím uspořádání Rakousko-Uherska. Autor přitom zcela opomíjí fakt, sehrávající při rozpadu podunajské monarchie rozhodující roli. Mocnosti v létě roku 1918 dospěly k závěru, že Rakousko-Uhersko nelze odpoutat od Německa, a daly zelenou vzniku nástupnických států (*Kulhánek, 2008, s. 100*). Při analýze důsledků saintgermainského míru pro Rakousko není uvedena ztráta Vitorazska ve prospěch Československa, připojení Dolního Štýrska a po plebiscitu v roce 1920 i části Korutan ke Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Nepřesné je tvrzení o rakouské spolkové zemi Burgenlandsko, která fakticky připadla „alpské“ republice až po nátlaku Dohody v roce 1921. U zákazu připojení Rakouska k Německu opomněl Kulhánek alespoň do poznámek uvést teoretickou možnost, jak by bylo možné provést anšlus, a to v situaci, kdy by s tím souhlasila Společnost národů (*Kulhánek, 2008, s. 106*).

Autor připomíná, že výmarská demokracie měla řadu nepřátel od bolševických formací až po extrémně pravicové skupiny (*Kulhánek, 2008, s. 110*). Existovaly však mnohé další faktory, které přispěly ke konci výmarské republiky, jako například nedůvěra občanů Německa v liberální demokracii, neakceptování politických stran jako legitimních nositelů politické vůle. Nelze souhlasit ani s tvrzením, že Německo a Rakousko využily Velké hospodářské krize a „*předložily v březnu 1931 návrh na německo-rakouskou celní unii*“ (*Kulhánek, 2008, s. 129*). Berlín a Vídeň sice chtěly návrh společného celního spolku předložit, ale až v květnu 1931 na zasedání Studijní komise pro Evropskou unii při Společnosti národů. V březnu téhož roku však nečekaně došlo k diplomatické indiskreci zmíněného plánu a oba zainteresované státy se k němu přiznaly teprve pod tlakem událostí.

Při popisu jednání Churchilla se Stalinem na podzim roku 1944 o rozdělení zájmových sfér na Balkáně autor neuvědl důležitou pohnutku, která k tomuto kroku britského ministerského předsedy vedla – neochota amerického velení provést tzv. istrijskou operaci (*Kulhánek, 2008, s. 181*). Kulhánek se někdy nechává příliš strhnout výkladem a uvádí skutečnosti, aniž by předtím vysvětlil, o co jde. Nejdříve píše o Itálii, která přijala Marshallův plán, teprve o pár stran později vysvětlí jeho podstatu a smysl (*Kulhánek, 2008, s. 197 a 204–205*). V pasáži, věnující se peripetiím evropské integrace, pojednává i o francouzském vetu členství Velké Británie v Evropském hospodářském společenství (EHS). Kromě v knize zmíněné obavy Paříže z příliš těsné vazby mezi Londýnem a Washingtonem je opomenut další neméně důležitý důvod francouzského zamítavého stanoviska – totiž obava Paříže, že se Londýn nebude chtít podílet na Společné zemědělské politice (*Kulhánek, 2008, s. 230–231*). Někdy má Kulhánek tendenci zdůrazňovat detaily, ovšem odpověď na otázku nedává. Jako příklad bych uvedl operaci americké tajné služby v kubánské Zátoce sviní v dubnu 1961. Čtenář se dozví, kdo ji naplánoval, i to, že skončila fiaskem, ale marně hledá (poznámkový aparát nevyjímaje), proč se tak stalo (*Kulhánek, 2008, s. 237–238*).

Knize by rovněž prospělo hlubší zamyšlení nad vnitropolitickou situací vybraných velmocí. Nejednou jsme v historii svědky, že mezi vnitropolitickou situací a zahraniční poli-

tikou daného státu existuje kauzální souvislost. Například krátká sonda do vnitropolitické situace Sovětského svazu během Chruščovovy éry, kdy existovala přímá úměra mezi „domácími“ obtížemi totalitního státu a jeho agresivní diplomacií, by pomohla lépe vysvětlit berlínskou (1961) a karibskou krizi (1962), (*Kulhánek, 2008, s. 234–240*).

Po formální stránce je kniha na výborné úrovni. Kladně hodnotím seznam použitých pramenů a literatury, který může čtenáři pomoci nalézt další publikace k jednotlivým problémovým okruhům. Jeho výhodou je přehledné členění, nechybí ani vybrané cizojazyčné tituly převážně německé provenience. Oceňuji rovněž zařazení řady českých a zahraničních periodik. Využití filmových a televizních dokumentů jako pramene považuji alespoň v českém prostředí za velmi neobvyklé (*Kulhánek, 2008, s. 324, 325, 327, 328 a 330–336*). Otázkou zůstává, zda by badatel měl takové dokumenty používat. Různé televizní pořady bezesporu představují nejlepší způsob, jak nenásilnou a přitom dostatečně atraktivní formou seznamovat s historickými událostmi širokou veřejnost. Historik a politolog z nich ovšem vycházet jednoduše nemohou. Nelze z nich totiž spolehlivě zjistit, z jakých zdrojů konkrétní informace pocházejí. Kromě toho televizní pořady o minulosti podléhají v určité míře i zákonům kinematografie, čímž podávají generalizující a někdy až zavádějící interpretaci.

Vzhledem k povaze práce je praktické, že čtenář v knize nalezne jmenný rejstřík a řadu mapek. Nechybí poznámkový aparát či přehled nejvýznamnějších politiků klíčových velmocí (do něhož bych doplnil ještě rakousko-uherské a italské politiky), (*Kulhánek, 2008, s. 338–343*).

Jazyková a stylistická úroveň monografie by zasloužila zlepšení. Na jedné straně oceňuji autorovu snahu napsat práci skutečně přístupnou formou. Kniha nepřekypuje odbornou terminologií ani výrazy z cizích jazyků. Na druhé straně však stojí za zvážení, zda by nemohla být některá slovní spojení nahrazena jiným termínem nebo úplně vypuštěna (*Kulhánek, 2008, například s. 120*). Za cenný považuji doslov jednoho z nejvýraznějších a nejlepších českých historiků posledních desetiletí Roberta Kvačka. Jeho stať není pouze zamyšlením nad významem a klady recenzované knihy, ale také úvahou nad spleťostí a problémy zkoumání dějin 19. a 20. století.

Ačkoli Kulhánkova syntéza není myšlena jako učebnice, v jistém smyslu tak může posloužit. Nepřináší sice do diskuze o posledních dvou stoletích evropských dějin nic nového či zásadního (ostatně to autor čtenářům v úvodu knihy ani neslibuje), nicméně některé Kulhánkovy interpretace meziválečného období i studené války jsou v řadě ohledů zajímavé a nutí k hlubšímu zamyšlení. I přes uvedené výtky a nepřesnosti by kniha neměla zůstat pouze na pultech knihkupectví či v depozitáři knihoven. Pro svůj čtenářsky poutavý styl ji lze, i když s uvedenými výhradami, doporučit všem zájemcům, kteří hledají poučení o novodobých evropských dějinách. Doufejme, že recenzovaná práce bude inspirací pro další badatele, jejichž úsilí by vyústilo v rozsáhlejší syntézu dějin „starého“ kontinentu posledních dvou století. Hlubších zamyšlení nad evropskou minulostí není totiž nikdy nazbyt.

Miroslav Šepták